

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לח

1

מי הם החייבין בתפילין והפטורים, ובו י"ג סעיפים.

סעיף א

(א) (א) א' (א) חולה מעיים (ב) פטור (ג) [א] מתפילין. הגה: א א' א' אפילו אין לו (ד) צער, אבל שאר חולה, אם מצטער בחליו (ב) ואין דעתו מיושב עליו, (ה) פטור. וא"ל חייב. (מדכי א"ח ומיימני פ"ד).

סעיף ב

(ו) (ב) מי שבריו לו שאינו יכול (ו) להתפלל בלא הפחה, מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי. (ועיי' לקמן סימן פ') ב ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי (ח) בשעת ק"ש, יניח תפילין בין אהבה לק"ש, (ט) ויברך.

סעיף ג

(ז) (ג) [ב] נשים ועבדים פטורים מתפילין, (ג) [ג] מפני שהוא ב' מצות עשה (יא) <א> שהזמן גרמא. הגה: (ד) ב' ואם (ב) הנשים רוצין להחמיר על עצמן, (ב) <ג> [ד] [ג] מחין בידם (כל ב').

סעיף ד

(ה) (ד) המניח תפילין צריך (י) לזוהר [ז] ב' מהרהור תאות אשה. הגה: ואם א"א לו בלא דרהורים [ח] מוטב (ט) שלא להניחם (כל בו וא"ח). סעיף ה

(ו) (ו) [ה] א' {א} אבל (ט) [ז] ב' ביום [ז] ראשון (י) אסור להניח תפילין, (י) [ז] ב' מכאן ואילך (יט) ה' חייב, אפי' באו (כ) ב' פנים חדשות.

סעיף ו

(ז) [ז] [ח] בתשעה באב (כא) חייבין בתפילין (ת"ל סימן תקנ"ה).

סעיף ז

(ח) (ז) {ב} חתן ושושביניו (פי' רעיו השמחים עמו) (כב) וכל בני חופה, (כג) פטורים [ח] נ' משום [ט] דשכיח שכרות [ט] וקלות ראש. סעיף ח

* (ח) [ז] {ג} כותבי תפילין ומזוזות * הם (כד) [ח] ותגריהם (כה) ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, ט (ט) [ז] יא' זולת בשעת ק"ש ותפלה. הגה: * (ז) יא' ואם היו * (ז) צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה, * (ז) או פטורין מק"ש ותפלה ותפילין. * (כח) דכל העוסק במצוה [ז] פטור ממצוה אחרת * (כט) אם י צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טרוח, יעשה שתיהן (הגהת אשרי בשם א"ז ור"ן פ' הישן). סעיף ט

(ז) יא' (ט) מצטער ומי (לא) יב' שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה, פטור יב' מפני שאסור להסיח דעתו מהם. סעיף י

* יג' (י) [ז] יג' {ד} הקורא (לב) [יב] בתורה, (לג) פטור (לד) מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה. סעיף יא

יג' יא' לא יחלוץ תפילין (לה) יד' בפני רבו, <ד> יג' אלא יפנה לצד אחר (לו) מפני אימתו, ויחלוץ שלא בפניו. סעיף יב

(יד) (י) היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם, (לז) טו יד' [טו] תפילין [יד] קודמים. סעיף יג

(טו) (לח) יג' [טז] יג' מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף סח עמוד א

1A

והא רבי עקיבא מרבי יהושע גמיר לה? והתניא: כשחלה רבי אליעזר נכנסו רבי עקיבא וחביריו לבקרו. הוא יושב בקינוף שלו והן יושבין בטרקלין שלו. ואותו היום ערב שבת היה, ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפלו. גער בו ויצא בניזיפה. אמר להן לחבירי: כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה. אמר להן: דעתו ודעת אמו נטרפה, היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות? כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו, נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות. אמר להם: למה באתם? - אמרו לו: ללמוד תורה באנו. אמר להם: ועד עכשין למה לא באתם? אמרו לו: לא היה לנו פנאי. אמר להן: תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן. אמר לו רבי עקיבא: שלי מהו? אמר לו: שלך קשה משלהן. נטל שתי זרועותיו והניחן על לבו, אמר: אוי לכם שתי זרועותיי שהן כשתי ספרי תורה שנגללין. הרבה תורה למדתי, והרבה תורה לימדתי. הרבה תורה למדתי - ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים, הרבה תורה לימדתי - ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה, ולא היה אדם ששואלני בהן דבר מעולם. ולא עוד אלא שאני שונה שלש מאות הלכות, ואמרי לה שלשת אלפים הלכות, בנטיעת קשואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם, חוץ מעקיבא בן יוסף. פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך, אמר לי: רבי, למדני בנטיעת קשואין. אמרתי דבר אחד נתמלאה כל השדה קשואין. אמר לי: רבי, למדני נטיעתן - למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד, נתקבצו כולן למקום אחד. אמרו לו: הכדור והאמוס והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו? אמר להן: הן טמאין וטהרתן במה שהן. מנעל שעל גבי האמוס מהו? - אמר להן: הוא טהור. ויצאה נשמתו בטהרה. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: הותר הנדר, הותר הנדר! למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד, היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו בשורה ואמר: אאבני אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן. אלמא, מרבי אליעזר גמרה! - גמרה מרבי אליעזר ולא סברה, הדר גמרה מרבי יהושע ואסברה ניהליה. היכי עביד הכי? והאנן תנן: העושה מעשה חייב! - להתלמד שאני. דאמר מר בלא תלמד לעשות לעשות אי אתה למד, אבל אתה למד להבין ולהורות. הדרן עלך ארבע מיתות.

ש"ך יורה דעה סימן שלד

2

- א על דבר איסור כו'. ע"ל סעיף מ"ג אם מנדין באיסור דרבנן:
- ב מנדין אותו לאלתר. משמע אפי' בלא התראה מיהו בקונטרסים שהביא ב"י משמע דאפי' לדבר איסור לא נהגו לנדות אלא לאחר התראה.
- ג ואין נידוי פחות מל' יום. כ' ב"י בשם הקונטרסים דנ"מ אם חכם נדהו משו' כבודו והלך לו אין מתירין לו עד אחר ל' יום לדידהו ולדין ז' ימים דכיון דהלך לו מסתמא ניחא ליה שיתירוהו אחר זמן זה וכן נראה דנ"מ למי שעומד במרדו ואמרינן לנדותו פעם שנית שמנדין לאלתר ושונין לאחר ז' ומחרימין אחר י"ד דהא בהא תליא כן נ"ל להלכה אבל לא למעשה מפני שלא ראיתי לא' מן הראשונים שכ' כן עכ"ל ור"ל דודאי אין לפרש דאין ביד הב"ד למעט הנידוי פחות מל' יום דהא ליתא כדלקמן סעיף ו':
- ז ממתינים לו עוד ל' כו'. עיין בח"מ סי' י"ט:
- ח בנידוי דידהו. כלומר של בני א"י.
- ט כנזיפה. ענין נזיפה הוא לקמן סעיף י"ד.
- י אין יושבין בד' אמותיו. וד' אמות אלו הן ח' אמות דהיינו שהוא באמצען וד"א לכל צד וד"א אלו תפסי אפי' בר"ה או בסמטא או בשדה הפקר אבל לא בבית אחר, מקונטרסים שהביא ב"י:
- יא ואין מזמנין עליו כו'. דוקא נתנדה מחמת עבירה כדלקמן סעיף י"א אבל לא שנתנדה מחמת ממון כן הוא בתשו' הרשב"א שהביא בב"י לקמן.
- יב אע"פ שהוא עבריין כו'. וכן כתב המחבר בא"ח סי' נ"ה סי"א:
- יג מותר להתפלל בעודו בב"ה. אלא א"כ פירשו עליו להחמיר בכך כ"כ המחבר שם סעיף י"ב:
- יד שלא ידחוק יחידים כו'. כלומר אותן שבאו לארבע אמותיו אבל אותן שהיו תחלה שם ובא אצלן א"צ להתרחק כדלקמן בהג"ה:
- יז ואסור בתכבוסת כו'. אבל א"צ קריעה ועטיפת ראש וכפיית המטה כאבל ומותר ברחיצה וסיכה ותשיש המטה ובתפילין ושאלת שלום כן הסכמת רוב הפוסקים:
- יח ובנעילת הסנדל כו'. וכו"פ בא"ח סימן תקנ"ד סעיף י"ז ולקמן סימן פ"ב ס"ד ותימה דב"י פסק כאן דמותר בנעילת הסנדל וכו"כ הריב"ש ס"ס קע"ג בשם הרשב"א והכי נהוג:
- יט ואסור ליכנס לביתו. בעודו בבית וכתב בד"מ דלא משמע כן מתשובה שאכתוב למטה (וכתבו הרב לעיל בהג"ה) ואפשר לחלק בין בית לבית הכנסת עד כאן לשונו ודבר פשוט הוא שהרי בקונטרסים גופיה כתב דטעם דד"א הוא מפני שהן חצרה:
- כ ואין חלוק בין עומד כו'. וצ"ע אי מהלך תופס ארבע אמות, שם:
- כא ומניחין אבן על ארונו. ואין צריך לעשות עליו גל כגלו של עכן:
- כב ואין קורעין כו'. ע"ל סימן שמ"ה ס"ד וסי' שע"ז:
- כג ולא חולצין כו'. אבל כבודם של חיים עושים לאבלים עומדים בשורה ומנחמין, רמב"ן, וגם לענין קבורה ותכריכי המת הוא כשאר בני אדם, תשובת רשב"א, וכתב עוד דאפילו מותרם בקברי אבותיו הוא נקבר ומביאו ב"י ע"ש:
- כד ויש רשות לב"ד כו'. ואין זה משום נשבע לבטל את המצוה דלמיגדר מילתא ב"ד מתנין לעקור דבר תורה:
- כה שלא ימולו. צ"ע דהא כבר כתבו המחבר בסעיף י':
- כז שלא יזמן בשלשה. צ"ע דהא בזימון ובתפלה ב' בלא"ה כל מנודה אסור כדלעיל סעיף ב' והרמב"ן שכתב כן אפשר דסבירא ליה דמנודה אינו אסור בזימון וצירוף י' אלא שהרשות ביד ב"ד להחמיר עליו ולפי מ"ש לעיל דדוקא בנתנדה מחמת עבירה אינו מצטרף לזימון ולעשרה [כמ"ש] בסעיף שאחר זה אבל לא בנתנדה מחמת ממון י"ל דהמחבר אשמועינן דבנתנדה מחמת ממון הרשות ביד ב"ד לנדות שלא יזמן בג' ולא יתפלל ב':
- כח אם נתנדה על עבירה כו'. דמחמת שנעשה עבריין בעבירה חמורה שנתנדה עליה אינו ראוי לחבורה ודוקא נתנדה אבל עבר עבירה לחוד אע"פ שהוא עבריין מצטרף כדלעיל סעיף ב' בהג"ה ובממון אפי' נתנדה מצטרף:
- כט אבל אבילות אין עליו. שאין אבילות לחצאין הילכך מותר בתכבוסת ותספורת ובנעילת הסנדל ונראה דלצירוף זימון ומנין מ"מ אסור אם נתנדה מחמת עבירה שהרי אין זה מטעם אבילות דהא אבל מצטרף לזימון ומנין כדלקמן ס"ס שע"ט:
- ל אומרים פלוני יהא בנידוי כו'. ר"ל כשמנדים אותו סתם אמרינן שיהא בנידוי ל' יום:
- לא אם היה הנדוי בשביל ממון כו'. בטור איתא (בלשון הראב"ד) או בשביל עבירה כו' ונ"ל שאינו מדוקדק דא"כ היאך כתב אה"כ ואפי' לא חזר בו מתירין אותו לאחר ל' דהיאך יתכן להתיר לו אם לא חזר מהעבירה וכן נתבאר בריש הסימן דאם לא חזר בו ממתינין לו עוד ל' יום כו' ודוחק לומר דהתם איירי שאינו בא לבית דין ומבקש שיתירוהו לו וכן בלשון הראב"ד גופיה שבאשר"י לא כתב או לדבר עבירה אלא כתב דבממונא מתירין אותו אחר ל' אפי' לא פייס לבעל דינו וכן הוא ברבי' ירוחם נ"ד ונ"ל דהאי ואפי' לא חזר בו [לא] קאי

חלוטו, כיון דנאסר גם בימי ספירו לאו מחמת אבל הוא דנאסר, ועל זה לא מיבעי ליה, ולא קמיבעי ליה אלא אדברים שנאמרו בקרא (ויקרא י"ג, מ"ה) הוצרוע אשר בו כו' בגדיו יהיו פרומים ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא, דכל זה לאו מחמת טומאה אלא מחמת אבל, ועל זה מיבעי ליה אי נוהג ברגל, ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות טומאת צרעת דמשמע כמו שכתבתי, ולקמן יבואר עוד א"ה. שם גמרא הא בימי טומאתו נהוג, עיין במשנה למלך פ"ז מהלכות יום טוב (ה"ט) שהאריך בזה.

שם גמרא, אמר רבא ת"ש והצרוע אשר בו הנגע כו', והא כהן גדול כו', יש לדקדק לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות אבל (ה"ו) דכהן גדול נוהג כל דיני אבלות, ואינו אסור אלא בפריעה ופרימה לבד, אם כן מאי קאמר והא כהן גדול דכל השנה כרגל לכולי עלמא דמי, הא רגל עדיף דאינו נוהג בו אבלות כלל, ואם כן מצורע נמי אפשר אינו נוהג ברגל, וי"ל דהכי קאמר, הא כהן גדול כל השנה לענין פריעה ופרימה כרגל לכולי עלמא דהא בפירוש נאסר בפריעה ופרימה, שנאמר (ויקרא כ"א, י) את ראשו לא יפרע כו', ואפילו הכי אתי עשה דמצורע ודחי, הכא נמי דדוחה עשה דרגל, אבל לענין שאר דברי אבל ודאי כהן גדול לא דמי לרגל, ובזה מיושב קושיית התוס' (ד"ה והא) הא דלא פשיט לענין מנודה מכהן גדול דדנין אותו, ולפי ה"ל ניחא, דוודאי נוהג דיני נידוי כמו שאר דיני אבל, ועיין ריטב"א ז"ל שכתב כן, אלא דאכתי יש לדקדק מאי קפשיט מכהן גדול, בכהן גדול שפיר אתי עשה דבגדיו יהיו פרומים ודחי לא תעשה דראשו לא כו', אבל רגל דעשה דרבים הוא דילמא אינו נדחית בפני עשה דמצורע דהוי של יחיד, וי"ל דמה שנאמר בכהן גדול בפירוש ראשו לא יפרע עדיף מעשה דרגל דלא נאמרה בפירוש, אלא מושמחת נפקא, ויש לדקדק על לשון הרמב"ם ז"ל (ה' טומאת צרעת פ"י ה"ו) שכתב הטעם דאתי עשה ודחי לא תעשה, תיפוק ליה מקרא (זוהמצורע) [זוהצורע] ובפירוש אמרה תורה, ומדבריו אלו נמי נראה דקריעה (ש"מ) [שעל מת] לאו דאורייתא היא, דאי לאו הכי ליתי עשה ולידחי לא תעשה, ומדכתב רחמנא (ראשיכם אל תפרעו) [ראשו לא יפרע] אלמא דאין עשה דוחה לא תעשה בזה, ומנלן דעשה דמצורע דוחה לא תעשה, אלא שמע מינה דמדרבנן היא, ודו"ק.

שם גמרא מדקאמר רחמנא לבני אהרן ראשיכם כו', עיין ריטב"א ז"ל (ד"ה ת"ש והצרוע וכו') שהקשה הא בני אהרן כהנים הדיוטים הם, וכהן הדיוט פורע ופורם על מתו, ועיין בתורת כהנים פ' שמיני דאמרינן התם מכאן אמרו הרוגי בית דין אין מתאבלין עליהם, ובלאו הכי עיקר הציצוי הוא על שעת עבודה, כמו שכתב הרא"ש ז"ל (פ"ג סימן ג') ולא ילפינן מיניה אלא דמנהגא הכי הוי באבל, וכן בכל הני מילי דמיבעי להו להש"ס לקמן אין בהן מהתורה ולא מדברי סופרים, אלא מנהג חשוב מימי קדמונים, וכעין דאורייתא הוא כמו שכתבתי לעיל, לבד הדברים האמורים במצורע מקרא זוהצרוע אלו הן מצות עשה מהתורה.

תוס' בד"ה מצורע מהו בעטיפת הראש, ולא נראו לו דברי רב פפא דמוקי אכומתא וסודרא, ולא הבנתי דבריהם ז"ל, וכי רב פפא פליג על עטיפת הראש באבל, הא לא דריש אלא שיהיה פרוע מכומתא וסודרא, היינו בגד של חשיבות, אבל מודה שיחוף ראשו כאבל, ואולי כונתם ז"ל דהיינו עטיפת הראש דאבל, כיון דמסיר הכובע ממנו ממילא צריך לחוף ראשו, ואם כן שמעינן לה לעטיפת הראש מראשו יהיה פרוע אליבא דרב פפא.

שם גמרא, שיהיה שפתותיו מדובקות שיהא כמנודה ואבל, וכן אמר הכי לקמן גבי וישב מחוץ לאהל, ומפרש לה למילי אחרנייתא, וצ"ע לענין מאי מדמי ליה למנודה ואבל; אי לענין תספורת וקריעה בהדיא כתיב ביה, וכל שאר דברים חוץ מאלו מספקא לן אי נהיגי במצורע, וי"ל דדחוייה הוא דמדחי ליה, מהא לא תפשוט דאיכא למימר דקאי אשאר מילי, אלא דלפי מאי דפסק הרמב"ם ז"ל (ה' טומאת צרעת פ"י ה"ו) במצורע לקולא בכל הני מילי דמיבעי לן, וכן במנודה השמיט כל הני מילי, ומשמע דפסק לקולא, ואם כן איך יפרש ברייתות אלו דקתני בהו שיהא כמנודה ואבל, ובלאו הכי יקשה לקמן (ט"ו ע"ב) גבי וישב מחוץ לאהל דמשני התם נמי למילי אחרנייתא, וכי איזה מילי אחרנייתא איכא התם, דהא קרא דוישב מחוץ לאהל מיירי בימי ספירו, ואז מותר בכולן, כמבואר בלשון הרמב"ם ז"ל דכל דיני מצורע אינן אלא בימי חלוטו, עיין בדבריו ז"ל בפ"י מהלכות טומאת צרעת (ה"ו), וצ"ע.

והנה המפרשים כתבו דמשום הכי פסק לקולא בכל הני דסליק בתיקו משום דמילי דדרבנן הם, א"כ מאי קפשיט לקמן לענין תשמיש המטה מקרא דוישב מחוץ לאהל דמיירי בימי ספירו, אכתי לא נודע לנו בימי חלוטו מאי דינו, דילמא מדרבנן אסור גם בימי חלוטו, על כרחין היה נראה דהרמב"ם ז"ל לאו מספיקא פסק לקולא, אלא משום דפליגי תנאי לעיל (ז' ע"ב) בימי חלוטו אי אסור בתשמיש המטה, שמע מינה דכל דיני אבל לא נהגי במצורע חוץ ממה שאמרה תורה בפירוש, ועיין בכסף משנה שם, שדקדק למה השמיט הרמב"ם ז"ל עשיית מלאכה, ונראה דלא כתבינהו לכולהו אלא אגב שהוצרך לכתוב התירא דתשמיש המטה שלא נילף בק"ו מימי ספירו, ואגב זה כתב נמי הנאת רחיצה, אבל עשיית מלאכה לא הוצרך לכתוב להתירא, וממילא שמעינן כיון דלא הוזכר לאיסור, וכן גבי מנודה לא כתב לכולן להתיר אלא השמיטן, וממילא שמעינן להיתירא, לבד זה ראיתי בדבריו ז"ל (בפ"ו) [בפ"ב ה"א] מהלכות ביאת מקדש שכתב דמנודה לענין שילוח קרבנותיו ספיקא הוי, לפיכך לא ישלח לכתחלה, ואם זרק הוצרה, וצריך לדקדק מדוע פסק בבעיא זו לחומרא יותר מכל הני מילי שנשאר בתיקו ופסק בהו לקולא, ועוד כיון דהשמיט עטיפת הראש ואיסור שאילת שלום משמע דלא נהיגי במנודה, ועל כרחין צ"ל דמנודה לשמים חמור, ואם כן שפיר שמעינן נמי דמנודה משלח קרבנותיו מק"ו דכל ישראל מנודין היו ושלחו קרבנותיהם, וי"ל דהכי

תוספות הרא"ש מסכת מועד קטן דף טו עמוד א

4

אבל אסור בתפילין מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל וכו'. וא"ת תיפוק ליה מהא דאמרי' בברכות פ' מי שמתו אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר כלומר אין פאר במקום אפר, ונראה לי דהיינו דרשא דהכא דהיכן נאמר פאר בתפילין אלא ביחזקאל, ומטעם דאין פאר במקום אפר לא הוה מפקענא ליה ממצות תפילין אלא מדרשא דיחזקאל, והתם אשמועינן דאבל חייב בכל המצות ולא ילפינן מתפילין לפוטרו מכל המצות דהתם טעמא משום דאין פאר במקום אפר.

מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום מכלל דכולי עלמא אסירי. וא"ת ואמאי לא אמרינן כדלעיל מדאסר רחמנא ליחזקאל מכלל דכולי עלמא שרי, וי"ל דלא מסתבר שיחמיר ביחזקאל יותר משאר אבליים ומה שאסר ליחזקאל כ"ש לשאר אבליים, אבל מה שהקל אצלו אמרי' מדהוצרך להתיר לו מכלל דלשאר אבליים אסור, א"נ בתר האנק דם כתיב מתים אבל לא תעשה, הילכך הא דכתיב בתר מתים אבל לא תעשה לך אמרי' דשני משאר אבליים ולא אהאנק דם דכתיב מקמיה.

מנודה מהו בשאלת שלום. מכלל שמותר לדבר עמו, וכן לקמן דבר רב יהודה עם ההוא דסנו שומעניה. ת"ש ועל שפם יעטה שיהו שפתיו מדובקות זו לזו. אע"ג דדרשינן מיניה לעיל עטיפת הראש הכא דריש מדהוה ליה למכתב שפה וכתיב שפם שיהיו שפתיו מדובקות זו לזו.

חידושי הר"ן מסכת מועד קטן דף טו עמוד א

5

כגלו של עכן פי' דכתיב ויעמידו עליו גל אבנים גדול.

אלא ב"ד שולחין ומניחין אבן אחת פי' דבהכי סגי לזכר בעלמא ולא אתפרש מהיכא נפקא ליה.

לא תעטה על שפם פי' וקרא בפורענותן של רשעים משתעי שלא יהו סופדין ומתאבלין זה על זה מרוב מתים שיהו בהם ולא יוכלו להתאבל עליהם ומרוב הפורענות הניתן עליהם בחייהם ישמחו כל א' וא' במיתתו של חברו ולא יקשור אבל עליו.

אבל אסור בשאלת שלום מדאמר רחמנא ליחזקאל ע"ה האנק דום פי' שאמר לו רחמנא אע"פ שאמרתי לך שלא תתאבל אפ"ה עשה קצת אבלות כלומר האנק ותאנח כדרך שצועקים על המתים כשיעבור אדם לפניך, ותדום דממת המתים כדרך שעושין למתים שלא תשאל בשלום שום אדם להודיע למי שאינו יודע שהוא אבל שאם לא כן לא יהא נזכר לשום אדם שהוא אבל שהרי מניח תפילין ולא עביד עטיפת הראש וכל זה להודיע לכל שלא יתאבלו ישראל על מתייהן, וי"מ דבכל ענין צוה עליו שלא יתאבל כלל, והכי משמעתי דקרא מהאנק ומדום שהוא אבל של מתים לא תעשה אותו כלומר כל דבר שאסור לשאר אבל לעשות אני מצוה לך שלא תעשה כגון שאלת שלום ודברי תורה, ולא נהירא בעיני דא"כ כי היכי דאמרינן בגמרא גבי דברי תורה מכלל דלכ"ע אסירי ה"נ הוה ליה למימר גבי שאלת שלום מכלל דכ"ע אסירי.

אבל אסור בדברי תורה וכו'. האנק דום פירוש האנק ותצעק ממה שהעולם דוממין ושותקין וזהו דברי תורה כנ"ל.

בפקתא דערבות פי' בקעת פלונית הידועה להם והיא יבשה ארץ שאין נמצאין שם מים ונתן לו עצה שיביא לשם וימכרם לעוברים ושבים ומהם תהא פרנסתו שאין לו במה שיתפרנס אלא במלאכה זו שהרי אסור לאדם שישכרנו וגם הוא אסור לשכור אחרים ומי יעבוד קרקעותיו ונמצא שהוא צריך למכור את שלו מעט מעט ולכך התירו לו בדבר זה כדי פרנסתו.

אבל אסור בתכבוסת פירוש כל ז' ופירוש במים צוננין ומז' ועד ל' דוקא גיהוץ דהיינו במים ואפר או בנתר ובורית אבל בצונן מותר. ודוקא כלי צמר אבל כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ כדלקמן.

דכתיב וישלח יואב תקועה ויקח משם וכו' ולבשי נא בגדי אבל כלומר שחורים ומכוערים.

אבל חייב בכפיית המטה פירוש שיהיו רגלי המטה עליונים והוא שוכב ואוכל בה כלומר חוץ מיום השבת שחייב לזוקפה וה"מ בשעת שינה ובשעת אכילה שמסב על מטות כפיות. אבל כל היום אינו יושב אפילו על מטה כפוייה אלא יושב ע"ג קרקע שנאמר וישבו אתו לארץ.

חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף טו עמוד א

6

מנדין ומצורעין מהו בתספורת. תמיהא מילתא מצורעין מאי קא מיבעיא ליה והלא מקרא מלא הוא, ותירץ רש"י ז"ל דקא מיבעיא ליה אליבא דר' עקיבא דדריש קרא דראשו יהיה פרוע בגילוי הראש כדכתיב ופרע את ראש האשה משום דיליף הויה הויה דבר שהוא חוץ לגופו, ובתוספות אמרו דאפי' לר' עקיבא לא מפיק פריעה מלשון גדל פרע, אלא מדכתיב יהיה דריש מיניה תרתי, והכא עיקר שאלתנו מנדין ונקט מצורעין באשיגרת לשון, ודכוותה בתלמוד.

ללמדך שכל שנתגדה ומת בנידויו ב"ד סוקלין את ארונו. פי' כדי לבזותו לפי שזלזל בנידוי חכמים, ודעת הגאונים ז"ל דהוא הדין שאין מתאבלין עליו ולא קורעין אבל עומדין בשורה ואין מונעין כבוד החיים, וכשמת ר' אליעזר אמרו הותר הנדר. (סנהדרין ס"ב) לומר שיספדוהו ויקרעו עליו כדינו ולא ינהגו בו כדין מנודה שמת, ואין דברים אלו אלא במנודה לאפקרותא אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם לגמרי ולא סוקלין לו ארונו, ומספידין לו כראוי לו, וכן כתב הרמב"ן ז"ל, ואם האבל הוא המנודה מונעין ממנו כבוד החיים אבל לא כבוד המתים.

מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסור. וא"ת יהא אסור כל שבעה כעטיפת הראש שלמדנו מיחזקאל, ואילו לקמן (כ"א א') אמרינן שאינו אסור אלא יום אחד מעת לעת, וי"ל דאינו בדין לפרוק ממנו עול שמים מפני כן, ומה שאסרו בתלמוד (כלו') [כל ז'] משום פקודי [ד' ישרים משמחי לב] (תענית ל' א'), ועי' בדיבור הסמוך.

אבל אסור בשאלת שלום מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום. והכי נמי ש"מ דאסור בדברי תורה, ותרווייהו ש"מ שיאנק וישב דומם מדברי תורה ודברי שלום כי אסף שלומו מהעם ההוא בעונותיהם וכי אבדה תורתם כדכתיב (ישעיה כ"ט) הנני יוסיף להפליא את העם הזה וגו', והיינו דשמעינן להו תרווייהו מהאי קרא, ובתוספות נסתפקו מהיכן שמעינן תרתי, ונ"ל שהטעם כמו שכתבתי. ואיכא דקשיא ליה ומאי שנא דהכא עבדינן כיחזקאל ממש ובאידיך מילי עבדינן איפכא דידיה, ויש מתרצים דקרא משמע הכי באנקה ודממה נהוג אבלות ובשאר דברים מתים אבל לא תעשה לא תעשה על שפם וכו', והיינו דלא כתיב ברישיה דקרא מתים אבל לא תעשה, ואין צריך לכל זה דהא ודאי סברא הוא דמשום אבלות מנעו מדברי תורה ומשאלת שלום, ובמאי דאמר ליה דלא ליעביד אבלות אית לן למיעבד איפכא, אבל במאי דקאמר שינהוג אבלות כל שכן לדין דעבדינן כותיה.

ואי קשיא לך דאמרינן אבל אסור בדברי תורה ואילו התם (סוכה כ"ה א') אמרינן שהוא חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, וי"ל שאין למדין מן הכללות אע"פ שנאמר בהן חוץ, והכא פשיטא ליה דאסור בדברי תורה שהן משמחי לב, עוד י"ל דכיון דקורא ק"ש שחרית וערבית בדידה סגי ליה כדאיתא בסוף מנחות (צ"ט ב') ונמצא שאינו פטור ממנה.

מנודה שונה ושונין לו. פי' ברחוק ד' אמות דעיקר נידוי ריחוק כדאמרינן התם כנדינא מינך דלא יתיבנא בד' אמות דיך. +א"ה, עי' נדרים ה' א' ז' א' ובדברי רבינו ב"מ נ"ט ב'.

נשכר ונשכרין לו. [אבל] מוחרם שאמרו יהא בחרם והוא חמור מאד ואין עושין אותו אלא על עבירה חמורה או למי שנתקשה לסרב בב"ד ג' פעמים כדאיתא לקמן (ט"ז א') וההוא אינו נשכר ואינו נשכרין [לו], ומ"מ נכסיו אינן אסורין בהנאה וכדכתיבנא בריש מסכת נדרים.

לא נצרכה אלא לזבוני מיא בפקתא דערבות. פי' שאין המים מצויין שם והכל באין ליקח ממנו, שרינן ליה כדי פרנסתו מיהת, וכל שכן בשאר מלאכות, והכי מוכח לישנא דלא נצרכה.

ובעלי נדות. פי' בשוגג דלאו ברשיעי עסקינן דמיירי במזיד.

מצורע מהו בקריעה. פי' לרווחא דמילתא נקיט לה ולא דמספקא ליה דהא זיל קרי בי רב הוא.

שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תעד

7

ב'ה יום א' ויקרא תרמ"ז.

שפעת שלום וברכה לכבוד אהובי ידיד נפשי הרב הגדול המפורסם נ"י עה"י כקש"ת מוהר"ר יעקב נ"י לאנדא האב"ד דק"ק נאשעלסק. (א) דבר מה שרצה כ"ת לחלק בין שאילת שלום לברכת שלום דשאילת שלום שאסרו למי שאינו שרוי בשלום היינו דוקא לשואלו אם הוא בשלום ולדידי אין הפי' שאילת שלום כמו שחשב כת"ר רק ששואל מהש"ת שיהי' חבירו בשלום. והרי שאילת שלום בשם למדו בפ' הרואה [ברכות נד ע"א] מדכתיב והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ד' עמכם ושם מתרגם המתרגם ואמר לחצדיא יהא מימרא דה' בסעדכון. ובאלשיך שם וז"ל עוד יתכן למדוני שצריך המשיב שלום להוסיף על השואל בשלומו וזה כי הוא ברכם שיהי' ד' עמהם והם הוסיפו שלא בלבד יהי' ה' עמו כי אם גם יברכהו הוא יתברך בעצמו עכ"ל. הנה מפורש כי שאילת שלום הוא בעצמו ברכת שלום. ובמכות (כ"ג ע"ב) פרש"י ושאילת שלום בשם דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ד' עליך שלום עכ"ל. הנה דשאילת שלום היינו ברכת שלום. ובתוס' קדושין (ע' ע"ב) לכאורה נראה מתוס' דשאילת שלום וברכת שלום תרי מילי. אך בתוס' ב"מ (פ"ז ע"א) מבואר שאין הפי' כן. והחילוק בין לשלוח לה דברי שלום אסור בין לשאול את בעלה. [מה שלומה. כן פרש"י שם] היכן היא (ב) ומה דק"ל למר למה לא התפלל עליו שיסור מיגון ויהי' בשלום. הנה התפלה הוא שמתפלל נעשה צינור שע"י יורד השפע על מי שמתפלל עליו כמ"ש הר"ן בדרשותיו [הדרוש השני] בענין תפילת יצחק על רבקה שע"כ רבקה עמדה אצלו בעת התפלה יע"ש. הרי דשפע יורד תיכף בעת התפלה ועל מי שאינו שרוי בשלום א"א שירד עליו שפע שלום:

(ג) ומה דק"ל למר בהא דמבעי להש"ס [מ"ק טו ע"א] מנודה מהו בשאילת שלום ובעי למיפשט ממתיני' דתענית [יב ע"ב] ואסורים בשאילת שלום כב"א הנזופין למקום. וק"ל למר דהא ודאי בעיא דמנודה בשאילת שלום היינו אם מותר לשאול בשלום אחרים אבל ודאי אחרים אסורים לשאול בשלומו שהרי אינו שרוי בשלום ומרוחק מן העדה. וא"כ אימא דהא דבתענית דאסורין בשאילת שלום היינו משום לתא דחבירו שחבירו ג"כ מנודה לשמים. לדידי לק"מ דשם כל הנדוי משום שאין הש"ת מרוצה להם ואין הגשמים יורדין. והרי כל תעניתם שיהי' הש"ת מרוצה להם שירדו גשמים ויהי' בשלום. ע"כ ודאי מותר. ומצוה לברך את חבירו שיהי' שרוי בשלום. היינו שיהי' הש"ת מרוצה להם וירדו גשמים ויהי' בשלום. וע"כ האיסור משום לתא דמברך שאסור בשאילת שלום. מעתה גם במנודה אפשר שמתר לשאול בשלום המנודה כיון שביד המנודה לשמוע דברי חבירו ויקרבוהו וכדתנן [במס' מדות פ"ב מ"ב] שבמקדש ברכו את המנודה השוכן בבית הזה ישים בלבך שתשמע לדברי חבריך ויקרבוך. וכל שבידו לאו כמחוסר מעשה ושייך בי' ברכת שלום. ובידו עדיף ממחוסר זמן לענין דחוי בקדשים ולקצת פוסקים גם לענין דשלב"ל. ולא דמי לאבל דמחוסר זמן. והי' בזה שלום וברכה וכ"ט למר ולתורת: כנפשו ונפש ד"ש וש"ת הק' אברהם.

על דבר שרצה כ"ת לחלק בין הפרקים בענין הרהור בד"ת בין ת"ב לאבל יעי' כ"ת בתשוב' מהר"ל סימן ר"א מקור הדין דאין חילוק ובשניהם אסור. וקול רנה וישועה באהלי צדיקים ישמע. וישמחו בשמחת התג הקדוש בכשרות להנצל ממהו חמץ. ידידו הנ"ל: